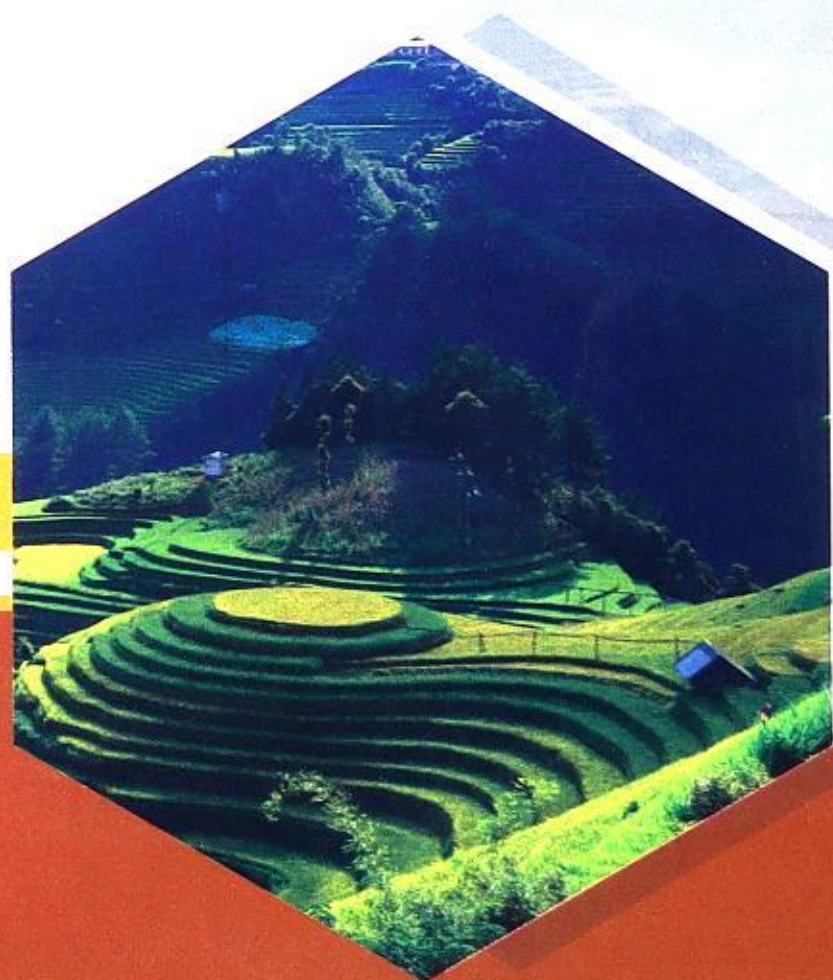

LÊ THÔNG – NGUYỄN MINH TUỆ (Đồng Chủ biên)
LÊ MỸ DUNG – NGUYỄN TRỌNG ĐỨC – NGUYỄN VIỆT HÀ – TRƯƠNG THỊ MAI LIÊN – BÙI THỊ NHIỆM

DẠY HỌC PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC

MÔN ĐỊA LÍ

TRUNG HỌC PHỔ THÔNG

NHÀ XUẤT BẢN ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

LÊ THÔNG – NGUYỄN MINH TUỆ (Đồng Chủ biên)
LÊ MỸ DUNG – NGUYỄN TRỌNG ĐỨC – NGUYỄN VIỆT HÀ
TRƯƠNG THỊ MAI LIÊN – BÙI THỊ NHIỆM

DẠY HỌC PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC
MÔN ĐỊA LÍ
TRUNG HỌC PHỔ THÔNG

NHÀ XUẤT BẢN ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

QUY ƯỚC VIẾT TẮT

Viết tắt	Nội dung đầy đủ
CNTT	Công nghệ thông tin
CNTT&TT	Công nghệ thông tin và truyền thông
ĐBSCL	Đồng bằng sông Cửu Long
ĐBSH	Đồng bằng sông Hồng
DHDA	Dạy học dự án
DHNTB	Duyên hải Nam Trung Bộ
GDPT	Giáo dục phổ thông
GQVĐ	Giải quyết vấn đề
GV	Giáo viên
HS	Học sinh
KTDH	Kĩ thuật dạy học
PPDH	Phương pháp dạy học
SGK	Sách giáo khoa
TD&MN	Trung du và miền núi
THPT	Trung học phổ thông
TNTN	Tài nguyên thiên nhiên

Trong sách có sử dụng một số hình ảnh từ Internet,
các tác giả xin trân trọng cảm ơn.

UNIVERSITY OF EDUCATION PUBLISHING HOUSE

Tổng Chủ biên bộ sách: GS.TS. Đinh Quang Báo

DẠY HỌC PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC MÔN ĐỊA LÍ TRUNG HỌC PHỔ THÔNG

Lê Thông – Nguyễn Minh Tuệ (Đồng Chủ biên)

Lê Mỹ Dung – Nguyễn Trọng Đức – Nguyễn Việt Hà

Trương Thị Mai Liên – Bùi Thị Nhiệm

Bản quyền xuất bản thuộc về Nhà xuất bản Đại học Sư phạm.

Mọi hình thức sao chép toàn bộ hay một phần hoặc các hình thức phát hành
mà không có sự cho phép trước bằng văn bản
của Nhà xuất bản Đại học Sư phạm đều là vi phạm pháp luật.

*Chúng tôi luôn mong muốn nhận được những ý kiến đóng góp của quý vị độc giả
để sách ngày càng hoàn thiện hơn. Mọi góp ý về sách, liên hệ về bản thảo và dịch vụ bản quyền
xin vui lòng gửi về địa chỉ email: bientap@nxbdhsp.edu.vn*

Mã số sách tiêu chuẩn quốc tế: ISBN 978-604-54-4444-3

MỤC LỤC

LỜI GIỚI THIỆU	5
LỜI NÓI ĐẦU	7
PHẦN 1: MỘT SỐ VẤN ĐỀ VỀ DẠY HỌC PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC	9
1.1. Dạy học phát triển năng lực là gì?.....	9
1.1.1. Năng lực và dạy học phát triển năng lực.....	9
1.1.2. Dạy học định hướng nội dung và dạy học phát triển năng lực	13
1.2. Đặc điểm và yêu cầu dạy học phát triển năng lực môn Địa lí ở trung học phổ thông.....	17
1.2.1. Đặc điểm năng lực của môn Địa lí	17
1.2.2. Những yêu cầu dạy học phát triển năng lực của môn Địa lí.....	18
1.2.2.1. Những yêu cầu cần đạt về năng lực.....	18
1.2.2.2. Những lưu ý khi triển khai.....	25
PHẦN 2: PHƯƠNG PHÁP DẠY HỌC PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC MÔN ĐỊA LÍ Ở TRUNG HỌC PHỔ THÔNG.....	27
2.1. Một số vấn đề về phương pháp dạy học môn Địa lí ở trung học phổ thông theo định hướng phát triển năng lực.....	27
2.1.1. Sử dụng hiệu quả các phương pháp dạy học truyền thống theo định hướng phát triển năng lực	27
2.1.1.1. Phương pháp thuyết trình	27
2.1.1.2. Phương pháp đàm thoại.....	28
2.1.1.3. Phương pháp sử dụng sơ đồ	29
2.1.1.4. Phương pháp dạy học giải quyết vấn đề.....	29
2.1.1.5. Phương pháp sử dụng bản đồ	30
2.1.2. Vận dụng các phương pháp và kĩ thuật dạy học hiện đại	30
2.1.2.1. Phương pháp dạy học theo dự án	30
2.1.2.2. Phương pháp khảo sát, điều tra.....	32
2.1.2.3. Phương pháp WebQuest.....	33
2.1.2.4. Phương pháp đóng vai.....	33
2.1.2.5. Một số kĩ thuật dạy học tích cực.....	34
2.1.3. Tổ chức dạy học tích hợp theo chủ đề	35
2.2. Hướng dẫn dạy học các dạng bài theo định hướng phát triển năng lực.....	36
2.2.1. Hướng dẫn dạy học dạng bài hình thành kiến thức mới theo định hướng phát triển năng lực	36

2.2.2. Hướng dẫn dạy học dạng bài thực hành theo định hướng phát triển năng lực	37
2.2.2.1. Khái quát về bài thực hành địa lí	37
2.2.2.2. Quy trình tổ chức và gợi ý biện pháp tổ chức hoạt động rèn luyện kĩ năng.....	39
2.2.2.3. Các dạng bài thực hành địa lí	39
2.2.3. Hướng dẫn dạy học dạng bài ôn tập theo định hướng phát triển năng lực	45
2.3. Ví dụ minh họa thiết kế dạy học các dạng bài theo định hướng phát triển năng lực	45
2.3.1. Ví dụ minh họa ở lớp 10	46
• Dạng bài hình thành kiến thức mới	46
• Dạng bài thực hành làm việc với bản đồ	56
• Dạng bài thực hành làm việc với bảng số liệu thống kê và vẽ biểu đồ	62
• Dạng bài thực hành viết báo cáo.....	67
• Dạng bài ôn tập.....	74
2.3.2. Ví dụ minh họa ở lớp 11 và lớp 12	84
• Dạng bài hình thành kiến thức mới.....	84
• Dạng bài thực hành làm việc với bản đồ	113
• Dạng bài thực hành làm việc với bảng số liệu thống kê và vẽ biểu đồ.....	118
• Dạng bài thực hành viết báo cáo, làm việc theo chủ đề, dự án.....	131
• Dạng bài ôn tập.....	143
PHẦN 3: KIỂM TRA, ĐÁNH GIÁ NĂNG LỰC MÔN ĐỊA LÍ Ở TRUNG HỌC PHỔ THÔNG	160
3.1. Một số vấn đề chung về kiểm tra, đánh giá năng lực.....	160
3.1.1. Quan niệm về kiểm tra, đánh giá năng lực.....	160
3.1.2. Vai trò của kiểm tra, đánh giá năng lực.....	161
3.1.3. Các hình thức kiểm tra, đánh giá năng lực	161
3.1.3.1. Đánh giá thường xuyên.....	161
3.1.3.2. Đánh giá định kì.....	174
3.2. Một số đề minh họa kiểm tra, đánh giá năng lực	174
I. Đề kiểm tra 15 phút	175
II. Đề kiểm tra 1 tiết.....	185
TÀI LIỆU THAM KHẢO CHÍNH	211

LỜI GIỚI THIỆU

Bộ sách **Dạy học phát triển năng lực** được biên soạn nhằm giới thiệu một số vấn đề lí thuyết về năng lực, phát triển năng lực, tiếp cận năng lực, phương pháp tổ chức dạy học phát triển năng lực, kiểm tra đánh giá trong giáo dục nói chung và giáo dục phổ thông nói riêng. Bộ sách dành thời lượng lớn giới thiệu quy trình tổ chức dạy học một số chủ đề trong từng môn học với mục đích minh hoạ, cụ thể hoá việc vận dụng tiếp cận phát triển năng lực học sinh trong lựa chọn, triển khai phương pháp dạy học, kiểm tra đánh giá kết quả học tập của học sinh.

Với mục đích trên, mỗi cuốn trong bộ sách được trình bày theo các phần với logic sau:

Phần 1. Một số vấn đề dạy học phát triển năng lực, trong đó giúp người sử dụng sách trả lời được các câu hỏi: (1) *Dạy học phát triển năng lực là gì?*; (2) *Phát triển năng lực môn học có những đặc điểm và yêu cầu gì?*

Câu hỏi (1) nhằm giải đáp những khía cạnh khái quát nhất về lí luận dạy học phát triển năng lực, chung cho cả bộ sách bao gồm các cuốn sách theo môn học hiện hành ở các cấp.

Câu hỏi (2) vận dụng cơ sở lí luận chung đó để phân tích một số đặc điểm và yêu cầu phát triển năng lực trong dạy học mỗi môn học cụ thể.

Phần 2. Phương pháp dạy học phát triển năng lực môn học.

Phần này giúp người sử dụng sách tìm hiểu và trả lời được hai vấn đề chính sau: (1) *Đặc điểm, bản chất các phương pháp dạy học môn học, dạy học phát triển năng lực học sinh.* Trong đó, giới thiệu chi tiết cấu trúc, các mức độ phát triển các năng lực cốt lõi; trình bày một số cách học, phương pháp dạy học môn học; (2) *Hướng dẫn dạy học phát triển năng lực học sinh một số chủ đề trong môn học cụ thể.* Trong đó, trình bày chi tiết kế hoạch bài học được thiết kế theo logic phát triển năng lực học sinh: Xác định, mô tả mục tiêu, chuẩn đầu ra bằng các động từ hành động thể hiện hoạt động của học sinh bộc lộ quá trình nhận thức, mức độ đạt được nội dung, năng lực, thái độ; Xác định, lựa chọn phương pháp dạy học thể hiện quy trình tổ chức hoạt động học nhằm đạt mục tiêu đã xác định; Nội dung tham chiếu, hình thức, công cụ kiểm tra, đánh giá kết quả học tập phản ánh năng lực học sinh theo yêu cầu cần đạt.

Logic trên là nhất quán xuyên suốt các chủ đề trong từng môn học. Các chủ đề được lựa chọn để chứng minh rằng bất kì chủ đề nào cũng có thể tổ chức dạy học phát triển năng lực theo quy trình logic trên. Điểm chung thể hiện trong tổ chức dạy học các chủ đề là *dạy tích hợp* bằng các tình huống vận dụng kiến thức giải quyết vấn đề thực tiễn và lí thuyết. *Dạy học dự án, dạy học nêu và giải quyết vấn đề* là các phương pháp dạy học thuận lợi để tổ chức dạy học tích hợp phát triển năng lực học sinh, vì khi sử dụng các phương pháp này sẽ rèn luyện được nhiều năng lực và kĩ năng cơ bản.

Phần 3. Kiểm tra, đánh giá năng lực, phần này trình bày những vấn đề chung về kiểm tra, đánh giá năng lực trong từng môn học và một số đề minh hoạ kiểm tra, đánh giá năng lực.

Trong phần *Hướng dẫn dạy học một số chủ đề của từng môn học theo hướng phát triển năng lực học sinh*, nội dung các chủ đề dựa vào chương trình và sách giáo khoa các môn học hiện hành nhưng phương pháp dạy học, kiểm tra, đánh giá và logic thiết kế, thực hiện bài học thể hiện cụ thể và tường minh hơn tiếp cận phát triển năng lực học sinh. Như vậy, bộ sách được biên soạn với mục đích chuẩn bị cho thực hiện chương trình giáo dục phổ thông mới theo tinh thần Nghị quyết Quốc hội số 88/2014/QH13.

Xin trân trọng giới thiệu với độc giả, các thầy cô giáo, các nhà quản lí giáo dục bộ sách **Dạy học phát triển năng lực** do Nhà xuất bản Đại học Sư phạm phát hành với kì vọng bộ sách phục vụ không chỉ cho đổi mới phương pháp dạy học nhằm nâng cao chất lượng dạy học các môn học hiện hành, mà còn là tài liệu góp phần trực tiếp chuẩn bị triển khai chương trình giáo dục phổ thông mới sẽ được bắt đầu từ lớp một năm học 2019 – 2020.

GS.TS. Đinh Quang Báo

LỜI NÓI ĐẦU

Bước sang thế kỉ XXI chương trình giáo dục phổ thông ở nhiều nước trên thế giới đã có sự thay đổi mạnh mẽ theo hướng chuyển từ dạy học truyền thụ kiến thức sang dạy học phát triển năng lực của người học. Đây dường như là một xu thế tất yếu mà Việt Nam không thể đứng ngoài cuộc. Trong khi đó, ở nước ta Nghị quyết số 29-NQ/TW ngày 04/11/2013 của Hội nghị Trung ương 8 khoá XI và Nghị quyết số 88/2014/QH13 ngày 28/11/2014 của Quốc hội cũng đã yêu cầu phải đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo để đáp ứng yêu cầu công nghiệp hoá, hiện đại hoá trong nền kinh tế thị trường theo định hướng xã hội chủ nghĩa và hội nhập quốc tế.

Trên thực tế, việc dạy học theo định hướng phát triển năng lực ở trường phổ thông một mặt là vấn đề còn mới mẻ, chưa có tiền lệ và mặt khác, quá trình triển khai áp dụng chương trình, sách giáo khoa giáo dục phổ thông mới lại đang cận kề. Trước bối cảnh đó, cần phải có ngay những tài liệu hướng dẫn dạy học phát triển năng lực, cho dù chưa thật hoàn chỉnh, để giúp các giáo viên tiếp cận cũng như đón đầu việc thực hiện chương trình mới. Với ý nghĩa quan trọng và cấp thiết như vậy, cuốn sách *Dạy học phát triển năng lực môn Địa lí ở trung học phổ thông* đã được biên soạn nhằm đáp ứng nhu cầu của đông đảo thầy, cô giáo trên phạm vi cả nước.

Về nội dung, cuốn sách bao gồm ba phần. Phần 1 trình bày tóm tắt một số vấn đề về dạy học phát triển năng lực với mục đích giúp người đọc hiểu rõ hơn về năng lực, dạy học phát triển năng lực cũng như về đặc điểm và những năng lực chuyên biệt mà môn Địa lí góp phần hình thành và phát triển ở học sinh. Phần 2 liên quan đến phương pháp dạy học phát triển năng lực của môn Địa lí ở trung học phổ thông, trong đó nội dung quan trọng hàng đầu tập trung vào việc hướng dẫn thiết kế dạy học các dạng bài dựa trên SGK hiện hành là: dạng bài hình thành kiến thức mới, dạng bài thực hành và dạng bài ôn tập. Phần 3 hướng dẫn về kiểm tra, đánh giá năng lực với những đề kiểm tra cụ thể. Ba phần nói trên có mối liên hệ mật thiết với nhau tạo thành một chỉnh thể về dạy học phát triển năng lực của môn Địa lí ở trung học phổ thông.

Để góp phần sử dụng cuốn sách có hiệu quả, xin lưu ý ba điểm sau đây:

Thứ nhất, việc hướng dẫn thiết kế dạy học theo các dạng bài có sự thống nhất trong đa dạng, nghĩa là về quy trình thì thống nhất, nhưng thiết kế cụ thể có thể theo các phương án khác nhau nhằm giúp cho giáo viên có nhiều cơ hội hơn trong việc lựa chọn.

Thứ hai, việc thiết kế các bài học theo từng dạng bài tuy rất cụ thể, nhưng không nên coi là bất biến. Trong quá trình dạy học, giáo viên tham khảo thiết kế đó và vận dụng linh hoạt tùy theo cách của mình. Nói cách khác, các ví dụ minh họa đưa ra không mang tính áp đặt, mà chủ yếu để hướng dẫn cách làm theo hướng phát triển năng lực.

Thứ ba, kênh hình của cuốn sách có vai trò đặc biệt quan trọng trong việc hướng dẫn thiết kế dạy học các dạng bài theo hướng phát triển năng lực. Vì vậy, các lược đồ, bản đồ, sơ đồ cũng như thông tin từ các video clip hay các đoạn phim minh họa đều được trích nguồn để các thầy, cô giáo tham khảo và sử dụng trong quá trình soạn giảng.

Cuốn sách được biên soạn bởi các thầy, cô giáo ở các trường đại học, ở Viện Khoa học Giáo dục Việt Nam cũng như các thầy, cô giáo đang trực tiếp đứng lớp ở một số trường trung học phổ thông chuyên.

Hi vọng rằng cuốn sách sẽ là tài liệu tham khảo hữu ích, thiết thực cho các thầy, cô giáo ở trung học phổ thông trong quá trình triển khai dạy học theo hướng phát triển năng lực.

Dù đã cố gắng song cuốn sách khó tránh khỏi thiếu sót. Chúng tôi mong nhận được góp ý của các thầy, cô giáo, các nhà quản lý và những người quan tâm để cuốn sách được hoàn thiện hơn khi tái bản.

Chủ biên

GS.TS. LÊ THÔNG

PGS.TS. NGUYỄN MINH TUỆ